

УДК 94(477):323.39 "1764/1796

Тарас Прокоп

П. РУМЯНЦЕВ І УКРАЇНЬКА ЕЛІТА ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЛІКВІДАЦІЇ АВТОНОМІЇ (1764–1796)

У статті проаналізовано становище української еліти в другій половині XVIII ст. та її трансформації до російського дворянства, що було частиною імперської політики Катерини II, волю якої на українських землях виконував П. Румянцев-Задунайський. Також автор намагався показати взаємовідносини козацької старшини та генерал-губернатора П. Румянцева.

Ключові слова: П. Румянцев-Задунайський, Катерина II, трансформація, автономія, асиміляція.

П. Румянцев-Задунайський є відомою постаттю історії Російської імперії, але його знають як військового діяча, оскільки більшість істориків воліють писати про його військові здобутки, залишаючи поза увагою адміністративну діяльність. Така позиція є невиправданою, оскільки П. Румянцев-Задунайський відіграв визначну роль в інкорпорації Гетьманщини до складу Російської імперії. Завдяки його зусиллям імперія зуміла поглинути усі владні інститути та значною мірою асимілювати українську еліту. Саме позиція української еліти визначала подальшу долю українських земель, а П. Румянцев-Задунайський, своєю тісною співпрацею та заохоченням козацької старшини землями та посадами, зумів переорієнтувати її на бік імперської влади. Ця тема набула й особливої актуальності в умовах військового протистояння на сході України, позаяк у другій половині XVIII ст., так і сьогодні, російська влада намагається залучитися підтримкою місцевих еліт. Це дослідження допоможе зрозуміти механізми і причини асиміляції козацької старшини у другій половині XVIII ст. та роль П. Румянцева у цих процесах, а також витоки імперських традицій у ставленні російського істеблішменту до української еліти.

Об'єкт дослідження – соціально-політичні процеси на Лівобережній Україні в період генерал-губернаторства П. Румянцева-Задунайського.

Предмет дослідження – взаємини П. Румянцева з українською елітою, процес асиміляції козацької старшини та формування владної вертикалі на Лівобережжі України.

Мета роботи – дослідити політику П. Румянцева щодо української еліти в період його генерал-губернаторства в Малоросії.

Автор ставить такі завдання: з'ясувати формування П. Румянцевим-Задунайським умов для кооптації української козацької старшини до складу російського дворянства; дослідити процес формування владної вертикалі на Лівобережжі П. Румянцевим-Задунайським; простежити відносини між П. Румянцевим-Задунайським та українською елітою в другій половині XVIII ст.; проаналізувати причини і наслідки асиміляції козацької еліти.

Географічні рамки дослідження – територія Лівобережної України, а саме колишня Гетьманщина, яка включала Чернігівщину, Новгород-Сіверщину та Київщину.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від призначення П. Румянцева-Задунайського генерал-губернатором Малоросії (1764 р.) – до його смерті (1796 р.).

Проблема інтеграції козацької старшини у російське дворянство досліджувалася у багатьох працях істориків, які вивчали історію Лівобережної України другої половини XVIII ст. Однією із перших і найбільш ґрунтовніших праць з цього питання є робота харківського історика Д. Міллера "Нариси з історії і юридичного становища старої Малоросії: перетворення козацької старшини в дворянство" [1]. У цій праці автор ретельно описував процес інтеграції козацької еліти до складу імперського дворянства. Дослідженням історії Лівобережної України другої половини XVIII ст. займався також О. Маркевич. Він належав до народницького напрямку української історіографії. У праці "Південна Росія при Катерині II" історик дослідив становище українців в період правління Катерини II [2].

У радянський період фактично не було праць, у яких досліджувалася б українська еліта другої половини XVIII ст. Зате вагомий внесок у розробку цього питання зробили дослідники української діаспори. О. Оглоблин у праці "Люди старої України" [3] особливу увагу зосередив на представниках козацької старшини, які були опозиційними до імперської політики російських царів. Найбільшої уваги серед діаспорних істориків заслуговує праця З. Когута "Російський централізм і українська автономія: ліквідація Гетьманщини 1760–1830" [4]. У ній детально проаналізовано процес інкорпорації українських владних та соціальних структур у всеросійську адміністративну систему. Автор аналізує політичні, соціальні та економічні зміни, які відбувалися на підвладних Російській імперії українських землях, проте він залишив поза увагою процес культурної асиміляції

та "русифікації". У роботі З. Когута відсутні архівні джерела, оскільки він не мав змоги з ними працювати, тому змушений був обмежитися уже опублікованими матеріалами.

У період незалежної України дослідники почали приділяти більше уваги вивченню історії української еліти. Комплексним дослідженням цього питання займався В. Кривошея, який досліджував становище козацької еліти у період Гетьманщини [5]. З'явилось чимало досліджень цього питання у періодичних виданнях. Про трансформацію козацької старшини у російське дворянство писали: В. Володько [6], Д. Димеденко [7], В. Кононенко [8] та інші.

Однак, незважаючи на значну кількість історичних праць, досі відсутні дослідження у яких було б проаналізовано взаємовідносини української еліти з генерал-губернатором П. Румянцевим та його роль у русифікації краю.

Для дослідження цієї теми використовувалися опубліковані та неопубліковані джерела. Серед неопублікованих джерел використано матеріали ЦДІАК України [9–10; 19] та Російського державного архіва древніх актів в г. Москві (далі – РГАДА) [11–12]. Значний інтерес становить листування П. Румянцева із козацькою старшиною, зокрема, його лист з повідомленням про його призначення генерал-губернатором в Україні [9], а також різного роду повідомлення про нагородження старшини чинами, маєтками та грошовими винагородами [10].

З неопублікованих матеріалів використовувалися документи, у яких Катерина II викладала власне бачення розвитку українських земель, зокрема: "Записка про малоросійський народ" [11], "Власноручна записка і маніфест імператриці Катерини II про справи в Малоросії" [12]. До друкованих джерел відносяться "Матеріали з історії суспільного та приватного побуту в Малоросії XVIII ст." [13], опубліковані у періодичному виданні "Читання в історичному товаристві Нестора Літописця", а також дані про катеринівську комісію для складання проекту нового положення, у якому описано настрої та ставлення козацької еліти до російського царату [14].

Після приходу до влади Катерини II, автономна Гетьманщина одразу опинилася під загрозою ліквідації. Імператриці суб'єктивно не подобалися ні вихідці із України, ні титул гетьмана, ні "конфірмовані привілеї". У її баченні українці були "нехороші піддані, які благоденствують під імперським правлінням, а люди незадоволені державною опікою і бажають собі автономії, здатні до протесту і опору – вони, як вовки в лісі" – вважала імператриця [5, с. 45]. Незважаючи на таку неприязнь, імператриця не бажала розправлятися з українською елітою, а навпаки, прагнула переорієнтувати її на свій бік. Усі її плани у ставленні до українських земель мав втілити у життя П. Румянцев.

Коли П. Рум'янцеву доручили сформувати новий управлінський апарат у Малоросії, він компонував його виключно під себе і на довгі роки законсервував владу декількох родин над цими землями. П. Рум'янцев був "своїм" для козацької еліти і гарантом, що усі впливові родини отримують "тепле" місце у новій адміністрації. Цариця слушно вважала – якщо справою керуватиме П. Рум'янцев, не буде жодного опору. Після призначення його генерал-губернатором Малоросії, він одразу ж повідомив про цю новину генеральну старшину, тим самим давши їм сигнал до співпраці [9, арк. 7].

Першим помічником П. Рум'янцева у створенні нової структури влади став А. Милорадович, креатура особистого секретаря імператриці, О. Безбородька. Останній свого часу служив ще у П. Рум'янцева, зберіг із ним добрі відносини. Приймальня уродженця козацького Глухова завжди була заповнена прохачами із Малоросії [15, с. 14–27].

Значний вплив на формування світогляду української управлінської еліти справили докорінні зміни етнополітичної ситуації на українських землях, які відбулися у другій половині XVIII ст. Етнічна структура українського суспільства стала більш строкатою, а політична культура – виразно фрагментованою. Найбільший вплив на український етнос справили росіяни: якщо на початку XVIII ст., згідно із підрахунками російських демографів В. Кабузана та С. Брука, як на Правобережжі, так і на Лівобережжі росіян практично не було, то наприкінці XVIII ст., за даними перепису 1795 р., "вони вже розселились в усіх регіонах: на Лівобережжі – 175 тис. (5,2 %); Правобережжі – 4 тис. (0,1 %); в Новоросії – 308 тис. (19,1 %)" [7, с. 112].

Згідно з підрахунками З. Когута, на 1760-ті рр. українська еліта нараховувала 2100–2300 осіб. Упродовж цього десятиліття до найвищої аристократії належали приблизно 300 осіб, які мали доступ до вищого і середнього рівня у гетьманській адміністрації. Згідно із реєстром 1763 р., у "Значному військовому товаристві" перебувало 221 бунчуковий товариш, 329 військових товаришів і 722 значкових товаришів. На 1760-ті рр. було близько 300 канцеляристів різних рангів [4, с. 267]. Посади як нижчого, так і середнього рівня займали 500 осіб із представників козацької еліти. Дрібне шляхетство у кількості 1300–1500 осіб мало доступ до найнижчих посад у Гетьманщині [5, с. 385].

Важливо, що на 1760-ті рр. змінилося ставлення до престижної у Гетьманщині інституції – "Значного військового товариства". Членство у якому із ліквідацією Гетьманщини (1764 р.) почали розглядати як почесний чин. Українська шляхта поєднувала перебування у його структурі з іншими

посадами. Більше того, у наступні 1770-ті рр. у військово товариство почали записувати дітей, подібно до практики російських дворян. Це свідчило про те, що світські інтелектуали та козацька еліта у цілому почали переймати цінності соціального життя російського дворянства. Однак, це суперечило організації та призначенню "Значного військового товариства" [8, с. 27].

Як стверджував А. Каппелер, у системі уніфікації традиційних установ українська козацько-старшинська еліта "по суті мала дві перспективи: або вона домагалася визнання себе за дворян, або опускалася до стану державних селян або іногородців". Звичайно, що більшість схилилася до першого варіанту, оскільки кооптація до російської аристократії "гарантувала збереження привілеїв і земельних володінь" [16, с.35].

П. Рум'янець захищав претензії на дворянство для тих українців, які перебували на урядовій службі. Він пропонував, щоб всі українські чиновники одночасно із посадою отримували однакові із росіянами чини. Ця ідея не знайшла підтримки у російських урядових колах і у 1774 р. П. Рум'янець знову звернувся до генерального прокурора А. В'яземського, після чого отримав право надавати звання корнета, що давало шляхетські привілеї [1, с. 119].

За прикладом фельдмаршала, нижчі чиновники "тягнули" своїх друзів у владу. Київський губернатор Ширков, наприклад, призначив радником намісницького правління, вищий виконавчий орган губернії, В. Лосева, одруженого на його племінниці. Останній, у свою чергу, прилаштував свого свояка В. Остроградського засідателем верхнього земського суду, вищий губернський суд для шляхтичів [10, арк. 36]. Натомість, В. Остроградський допоміг уже своєму свояку Я. Олександровичу стати головою верхньої розправи, вищого губернського суду для вільних селян. Той протегував родичу М. Значко-Яворському, який став засідателем Лубенського повітового суду. Інший приклад – близькі самого О. Безбородька. Його зять Я. Бакуринський став радником чернігівської палати цивільного суду. Своєк Я. Бакуринського, Я. Шум прилаштувався остерським земським ісправником, керівником повітової поліції. Брат останнього Прокіп – засідателем Козелецького повітового суду. Його зять, Г. Савицький став лубенським повітовим суддею. Нарешті, свояк Г. Савицького А. Сахно-Устимович був призначений хорольським повітовим казначеєм.

Таким чином, формувалися кланові структури від губернського центру – до повіту. У намісництвах не тільки призначали, але й обирали чиновників. Дворяни, вільні селяни, козаки, міщани, купці окремо делегували своїх представників у станові суди. Вибори у жодному разі не були ні вільними, ні загальними. Існував виборчий ценз. Дворянин, наприклад, міг стати виборцем лише у випадку володіння нерухомістю на території повіту [8, с. 28].

Ще на початку правління Катерини II, російська влада не визнавала соціально-економічний статус української еліти і тільки зі скасуванням українських інституцій та запровадженням у 1775 р. губернського регламенту ситуація змінилася. "Положення про губернії" у своїй першій главі передбачало створення в губерніях намісницького чи губернського правління, тобто відповідних органів державних влади [2, с. 22].

Оскільки знать мала відігравати у новій провінційній адміністрації провідну роль, влада мала відмовитися від твердження, що у Малоросії дворян немає, і значна частина української еліти, виконуючи функцію служилих, швидко "влилася" у імперське дворянство. У зв'язку із інкорпорацією українського шляхетства у російське дворянство, Катерина 1783 р. видала указ, що завершив закріпачення українського селянства та став потужним стимулом колишній козацькій старшині вірою і правдою служити імперії, адже давав їй можливість отримати від центру усе нові й нові маєтності [18, с. 132].

Потужним стимулом до злиття української еліти із російською була "Жалувана грамота дворянству", видана 1785 р., яка надавала дворянам різні особисті та соціально-економічні привілеї (спадковість дворянського достоїнства, вільність і свободу, дозвіл купувати маєтки та вільно розпоряджатися ними, будувати заводи, запроваджувати ярмарки і т.д.), що істотно зменшило різницю між російським дворянством та шляхтою [13, с. 67]. Таким чином, лише ставши частиною російського дворянства, українська шляхта могла здобути значну частину тих привілеїв, на які вона претендувала.

Російська влада дійшла висновку, що дотримання автономістських традицій уже не було актуальним, оскільки майбутнє Гетьманщини неминуче пов'язувалося з долею імперії в цілому. Вони розглядали імперію як свою країну, якій допомагали розвиватися так багато "малоросів" ще з часів Ф. Прокоповича. Тим паче, генерал-губернатор П. Рум'янець сприяв інтеграції добре спланованою політикою залучення української знаті на імперську службу. Інтеграція української еліти в імперію виявилася настільки успішною, що українець А. Милорадович і його переважно українські підлеглі підготували запровадження імперських інституцій у Гетьманщині [5, с. 210].

Найуспішнішими родинами Гетьманщини, після ліквідації гетьманства, стали ті, які пристосовувалися до нових умов: Безбородьки, Завадовські, Скоропадські, Якубовичі та ін. Показовими були кар'єри Якубовичів, О. Безбородька, П. Завадовського. Зближенню інтересів

українських родин з цінностями імперського соціального життя сприяла династія Якубовичів. Д. Якубович (?–1724 р.) очолював Жоравську сотню та отримав села Кулішівку та Мокіївку (1712 р.). Його син Яків став бунчуковим товаришем та приймав участь майже в усіх військових діях козацьких військ другої чверті XVIII ст. Він став генеральним осавулом (1730–1752 рр.), одружився із донькою російського бригадира Дуніна. Три їх сини служили у російській армії: Олександр вийшов у відставку у чині генерал-майора (1787 р.), другий Олександр – підпоручиком (1767 р.), Григорій служив поручиком Сумського легко кінного полку. У козацькій адміністрації залишився Дем'ян, який був прапорщиком, полковим хорунжим та бунчуковим товаришем [3, с. 127–128].

Коли П. Рум'янцеву Катерина II доручила провести перші дворянські вибори у тодішній Малоросії, то він просив імператрицю дозволити брати участь в дворянських виборах навіть козакам і духовенству. Катерина II категорично відмовила, але дозволила зробити виборцями усіх старшин-землевласників, навіть якщо де-факто вони ще не були дворянами.

У 1781 р. на території Київського намісництва проживало 871 родина, яка вважала себе дворянами. На перші вибори у Київ з усієї губернії зібралось 414 осіб. З них близько 36 % могли не тільки голосувати, але й балотуватися на виборні посади. Загалом, під час перших виборів на 92 посади було 195 претендентів. Конкурс не надто значний. Очевидно, більшість землевласників більше переймалася власним господарством, ніж участю в системі дворянської демократії. Основну кількість виборців складали дрібні поміщики. Звичайно, вони були залежні від своїх більш заможних патронів і їх голосами можна було маніпулювати. Тут ключовою була посада повітового предводителя дворянства, який складав списки виборців [19, арк. 342].

Отже, ліквідація українських інституцій не означала для української шляхти втрати посад, а навпаки, царські реформи провінційного урядування надали українській дрібній знаті безпрецедентні кар'єрні можливості, насамперед на території колишньої Гетьманщини, а також у сусідніх провінціях, у війську й у столиці.

Остаточна трансформація української шляхти у дворянство стала можливою після 1785 р., коли видана грамота для дворянства, згідно із якою, депутати від кожного земства спільно із предводителем дворянства могли визначити права кандидатів, які мали належати до дворянства. П. Рум'янецв, виходячи з прихильного ставлення до української шляхти, тлумачив цю грамоту як беззастережне повноваження новій шляхті самостійно визначати можливість членства у дворянстві [1, с. 118–119].

Від кожного повіту обирали по 3–4 делегати, які з допомогою губернського предводителя мали б зареєструвати усіх дворян за місцем проживання. Це, у свою чергу, зумовило розквіт корупції, адже чимало осіб приходило до чиновників зі сфальсифікованими генеалогіями і підробленими документами, навіть існували спеціальні установи, які налагодили виробництво фальшивих документів. Кількість нових дворян зростала дуже швидко і у 90-х рр., XVIII ст., досягла 23–25 тис. [14, с. 16].

Процес кооптації української управлінської еліти значно полегшувався тим, що "лояльність щодо государя й імперії і станова приналежність мали більше значення, ніж приналежність до етнічної або конфесійної групи", а такі етнічні чинники, як мова та культура відігравали підрядну роль. Вагомим чинником, який сприяв асиміляції української козацької старшини був принцип рівного представництва у штатах намісницького апарату управління. Прагматизм, а також втрата віри у відновлення української автономії, спонукали українську еліту орієнтуватися на імперію [7, с. 36].

Українська шляхта могла адаптуватися до новостворюваної російської імперської культури. Врешті-решт, важливим елементом колективного міфу української шляхти була традиція лояльної служби цареві. За винятком місії В. Капніста та незначних натяків на заколоти, навіть анонімна опозиційна література висловлювала надії на те, що справедливий цар відновить втрачені "права і привілеї". Оскільки українська шляхта не могла уявити жодної альтернативи службі цареві, то навіть найвідвертіші вільнодумці мало що могли зробити, окрім як прийняти імперську систему.

Позитивним моментом було те, що на рівні центральних органів губернського управління було повне домінування українців. У 1785 р. з 35-ти чиновників цієї ланки 31 були українцями. У повітах вони утримували монополію на владу. Так, у 1785 р. серед повітових предводителів дворянства, повітових суддів та засідателів повітових суддів, усі чиновники були українцями [15, с.14]. У 1784 р. з 11-ти земських ісправників лише двоє були росіянами. Тобто, якщо верхівку чиновницької піраміди губернії очолювали росіяни, то середню ланку "природні малоросіяни".

Низка чинників обумовлювала асиміляцію як привабливу позицію, яка гарантувала українській еліті відчуття свободи у межах імперської державної ідеології та права на власність. Тому не дивно, що, вслід за Ф. Прокоповичем, асиміляційний шлях обрала переважна більшість українського дворянства. Це в свою чергу зумовило появу феномену "подвійної ідентичності" української еліти другої половини XVIII ст.

Показовим прикладом була позиція князя О. Безбородька. Він розпочав свою кар'єру в Гетьманщині й досяг чину київського полковника; пізніше став помічником генерал-губернатора П. Рум'янцева та брав участь у російсько-турецькій війні. 1774 р. О. Безбородько став секретарем Катерини II, і від того часу його кар'єра продовжувалася у Санкт-Петербурзі. Блискучі здібності О. Безбородька та його бажання служити імперській справі незабаром здобули визнання. Ще у Гетьманщині О. Безбородько лобював урядовий "наказ" через збори чернігівської шляхти, викликавши цим, як писав П. Рум'янець, незадоволення своїх співвітчизників. Рекомендуючи О. Безбородька Катерині II на чергове підвищення, П. Рум'янець підкреслював, що той "сентименти не тутешні маючий" [4, с. 231].

О. Безбородько був серед тих, хто перший купував маєтки і часто натякав українським колегам, що імперська служба також може принести достаток. Загалом, у листах до свого батька, О. Безбородько виступав палким прихильником імперської системи, пишався своєю високою посадою і висловлював побажання, щоб співвітчизники наслідували його приклад. Незважаючи на таку його позицію, мав певні почуття до минулої слави української історії, оскільки саме завдяки його покровительству вийшла праця В. Рубана "Короткий літопис Малоросії" 1777 р. Надсилаючи працю своєму батькові, О. Безбородько писав: "Приношу я данину, яка справедливо вам належить, так як ви багатьма випадками показали свою любов до цього краю, коханої нашої вітчизни, доказали своїми намаганнями зробити все, щоб справи, слава і честь предків наших знаменитих, були вилучені з забуття..." [20, с. 280].

Незважаючи на таке захоплення О. Безбородька українською історією, він ніколи не висловлював бажання відновити автономні інституції Гетьманщини. Він або перешкодив, або ж протривався проектам організації традиційних козацьких з'єднань, а в своєму коментарі до хроніки В. Рубана виправдовував скасування гетьманства. Для О. Безбородька Гетьманщина була країною минулого, яке можна плекати та описувати тільки в історичних книжках. Він виказував свою відданість не країні, що вмирала, а її колишнім громадянам. Він співчував своїм співвітчизникам, але замість того, щоб намагатися відновити для них традиційні права та привілеї, прагнув інтегрувати їх в імперське суспільство.

О. Безбородько став головним захисником українців у Санкт-Петербурзі. Незважаючи на свою зайнятість урядовими справами, він, зазвичай, знаходив час зустрітися зі своїми земляками й полагодити їх справи. Він вважав це своїм обов'язком перед рідною землею та співвітчизниками. 1779 р., перед остаточним скасуванням автономії, О. Безбородько гордовито повідомляв своєму батькові, що спромігся отримати російські ранги майже для 20 українських урядовців [4, с. 240]. Крізь його праці проходить прихована думка про те, що українці – це підгрупа загальноросійської нації, а імперська інтеграція – це просто частина процесу возз'єднання, переваги якого були значно більшими, ніж просто імперські посади, титули, земля та багатство, бо, як частина імперії, Гетьманщина зможе подолати своїх традиційних ворогів.

Дійсно дехто із представників української шляхти мав правдиву прив'язаність до минулого, традицій Гетьманщини та своїх співвітчизників. Інші ж наприклад, князь В. Кочубей, навіть зневажали своє етнічне походження. У листі до князя Н. Рєпіна він писав: "Хоча я за походженням і хохол, однак я більше руський, ніж хто інший, і за моїми принципами, і за моїм станом, і за моїми звичками. Моє звання і займаний мною пост ставлять мене вище всяких мілких поглядів, я дивлюсь на справи ваших губерній з точки зору спільних інтересів нашої країни. Мікроскопічні види не моя справа" [4, с. 243].

Багато "малоросів" поєднували свою лояльність до царя і держави та прив'язаність до російської культури з лояльністю до України та її традицій. Хоча не усі вони рішуче підтримували нову імперську адміністрацію і не були зацікавлені у збереженні або відновленні будь-якого аспекту української автономії, вони не змогли швидко трансформуватися в російських урядовців. На думку Д. Сондерса, пошуки українцями свого місця в імперії дозволили їм першими поставити питання про національну ідентичність росіян. Намагаючись розширити межі цієї ідентичності, українці ввели росіян у ширший слов'янський світ і, певною мірою, підготували ґрунт для слов'янофільства. Як вважав Д. Сондерс, вони мали важливий вплив на розвиток російської політичної думки і, в кінцевому результаті, на розвиток російського націоналізму [21, с. 25].

Отже, після ліквідації гетьманського уряду та призначення П. Рум'янцева генерал-губернатором Малоросії, етнічна структура населення колишньої Гетьманщини зазнала чималих змін. Інституційна русифікація, розпочата у 60–70-ті рр. XVIII ст. скеровувалася на інтеграцію політико-адміністративної, економічної, судової та етнонаціональної структур українських земель у загальноімперський етносоціополітичний організм і в значній мірі вона зазнала успіху. Звичайно, що цей процес не міг бути однозначно сприйнятий українською елітою, але все ж значна її частина, завдяки наполегливій роботі П. Рум'янцева-Задунайського, перейшла на бік імперської влади і навіть прийняла статус російського дворянства.

Список використаних джерел

1. Миллер Д. Очерки из истории и юридического быта старой Малороссии. Превращение козацкой старшины в дворянство / Д. Миллер // Киевская старина. – 1897. – № 2. – С. 118–220.
2. Маркевич А. Южная Русь при Екатерине II. / А. Маркевич. – Одеса, 1893. – 31 с.
3. Оглоблин О. Люди старої України / О. Оглоблин. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1959. – 328 с.
4. Когут З. Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760–1830 / З. Когут. – К.: Основи, 1996. – 317 с.
5. Кривошея В. Козацька еліта Гетьманщини / В. Кривошея. – К.: ІПЕНД ім. І. Кураса, 2008. – 452 с.
6. Володько В. Народження української бюрократії. Як еліта Гетьманщини стала імперськими чиновниками / В. Володько // Історична правда. – 2010. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2010/12/10/8417>.
7. Демиденко Д. Асиміляторство чи автономізм: дилема ідейно-політичної орієнтації української управлінської еліти кінця XVIII – початку XIX ст. / Д. Демиденко // Держава та регіони: наук.-вироб. журн. Серія: Державне управління. – Запоріжжя: Класич. приватний ун-т, 2006. – С. 34–45.
8. Кононенко В. Світська інтелектуальна еліта Гетьманщини у десятиліття модернізаційних проектів / В. Кононенко // Український історичний збірник. – 2010. – Вип. 13. – С. 26–32.
9. ЦДІАК України, ф.763, оп. 1, спр. 1, арк. 7.
10. ЦДІАК України, ф. 763, оп. 1, од. зб. 684, арк. 36.
11. РГАДА, ф. 13, оп. 1, ед. сб. 56.
12. РГАДА, ф. 13, оп. 1, ед. сб. 57.
13. Матеріали для истории общественного и частного быта в Малороссии XVIII века // Чтение в историческом обществе Нестора Летописца. – К., 1899. – Кн. 13. – С. 60–89.
14. К истории Екатерининской комиссии для составления проекта нового уложения // Киевская старина. – 1885. – № 9. – С. 3–30.
15. Надтока О. Світогляд української еліти II половини XVIII ст.: суспільні Парадигми / О. Надтока // Історичний журнал. – 2009. – № 2. – С. 14–27.
16. Горобець В. М. Українсько-російські політичні відносини другої половини XVII–XVIII ст.: тенденції, характер, етапи / В. М. Горобець, О. К. Струкевич // Український історичний журнал. – 1997. – № 1. – С. 22–42.
17. Каппелер А. Мазепинці, малороси, хохли: українці в етнічній ієрархії Російської імперії / А. Каппелер // Київська старовина. – 2001. – № 5. – С. 34–42.
18. Ефименко А. История украинского народа / А. Ефименко. – С. Петербург, 1906. – С. 195.
19. ЦДІАК України, ф. 267, оп. 1, спр.50, арк. 342.
20. Клепацький П. Листування О. А. Безбородька з своїм батьком, як історичне джерело / П. Клепацький // Ювілейний збірник на пошану академіка М.С. Грушевського. – К., 1928. – Т. 1. – С. 280–285.
21. Saunders D. The Ukrainian Impact on Russian Culture 1750–1850 / D. Saunders. – Edmonton, Alberta: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1985. – P. 23–35.

Тарас Прокop**П. РУМЯНЦЕВ И УКРАИНСКАЯ ЭЛИТА ЛЕВОБЕРЕЖНОЙ УКРАИНЫ
В УСЛОВИЯХ ЛИКВИДАЦИИ АВТОНОМИИ (1764–1796)**

В статье проанализировано положение украинской элиты во второй половине XVIII в. и ее трансформация в российское дворянство, что было частью имперской политики Екатерины II, волю которой на украинских землях выполнял П. Румянцев-Задунайский. Также автор пытался показать взаимоотношения казацкой старшины и генерал-губернатора П. Румянцева.

Ключевые слова: П. Румянцев-Задунайский, Екатерина II, трансформации, автономия, ассимиляция.

Taras Prokop**RUMYANTSEV AND UKRAINIAN ELITE LEFT BANK UKRAINE UNDER THE
ELIMINATION OF AUTONOMY (1764–1796)**

This paper analyse the situation of the Ukrainian elite in the second half of the XVIII century and its transformation into Russian nobility, what was the part of imperial policy of Catherine the Great. Her will was implemented by P. Rumyantsev. Also the author tried to show the relationship of Ukrainian nobility and the Governor-General Rumyantsev, what will help us to understand the nature of Ukrainian gentry assimilation.

Key words: P. Rumyantsev, Catherine II, transformation, autonomy, assimilation.

УДК 94(477)**Ігор Ковтун****РЕКРУТСЬКИЙ СТАТУТ 1837 Р. ПРО СИСТЕМУ ПОКАРАНЬ У ПРОЦЕСІ
КОМПЛЕКТУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ**

Стаття присвячена питанням ухилання рекрутів та новобранців від служби в армії Російської імперії та заходам, що приймалися законодавцем з метою недопущення зазначеного. У статті проводиться аналіз положень рекрутського статуту 1837 р.

Ключові слова: рекрут, військова служба, рекрутський статут 1837 р., ухилання від проходження військової служби, Російська імперія.

Це дослідження дасть можливість з'ясувати загальні проблеми функціонування системи рекрутських наборів у Російській імперії щодо рекрутської повинності як однієї з основних